

VOORWOORD

Deze uitgave van *Groniek* gaat eens niet over het verleden zelf, maar over de bestudering ervan. Een kritische beschouwing van de hedendaagse geschiedschrijving is het terrein van de geschiedfilosofie en dit vormt dan ook het onderwerp van dit nummer. De relatie tussen de geschiedschrijving en de filosofie is nooit bijzonder hartelijk geweest. Veel historici zijn dan ook nauwelijks op de hoogte van de recente ontwikkelingen binnen de filosofie. Ondertussen knagen de filosofen echter duidelijk hoorbaar aan de fundamente van de geschiedwetenschap. De mogelijkheid van objectieve kennis van het verleden wordt de laatste jaren sterk in twijfel getrokken. Vanuit een andere hoek wordt zelfs gesteld dat de geschiedenis ten einde is. Menig historicus zal zijn wenkbrauwen gefronst hebben bij het horen van dit soort ideeën. Maar men kan vooral aan de radicale filosofische kritiek van de laatste jaren niet schouderophalend voorbijgaan. Vandaar dat het hoognodig is om eens te kijken hoe er op dit moment vanuit wijsgerige hoek tegen de bezigheden van de historicus wordt aangekeken en licht te werpen op de mogelijke consequenties van deze denkbeelden voor de geschiedschrijving.

Om nu te komen tot een redelijk omschreven onderwerp is gekozen voor het centraal stellen van de verhouding van een tekst tot zijn context. Het verbinden van een historische tekst met zijn context is een wezenlijk onderdeel van de taak van een historicus. In zijn betoog probeert de onderzoeker een bepaalde tekst te duiden, te interpreteren of tegen te spreken door hem in een bijpassende historische context te plaatsen. Volgens de traditionele opvatting over de geschiedschrijving zoals deze vorm kreeg in het negentiende eeuwse *historisme*, moet de historicus proberen om zich in te leven in de specifieke historische context van een bepaalde tekst om deze vanuit dat verleden zelf te begrijpen. Op deze visie is de laatste tijd echter veel kritiek gekomen. Het verbinden van een tekst met een context wordt niet meer vanzelfsprekend geacht. Bovendien spelen de termen 'tekst' en 'context' een grote rol in hedendaagse filosofische discussies. Zo wordt door sommige theoretici zelfs beweerd dat het verleden is op te vatten als een tekst.

In zijn inleiding zal de heer Ankersmit (wiens hulp onontbeerlijk was bij het tot stand komen van dit nummer), mede aan de hand van de andere artikelen, nader ingaan op recentelijk naar voren gebrachte denkbeelden aangaande geschiedschrijving, tekst en context. Hij komt daarbij tot de conclusie dat de vraag naar de waarheid van de tekst samenhangt met de definitie die gegeven wordt van de context. Als de context alles is wat bepalend is voor de betekenis van de tekst, dan ligt die voor de 'ware' tekst in de werkelijkheid waar hij over gaat. De waarheid van de tekst openbaart zich eerst op het niveau van de historiografische analyse van de historische tekst.

In een volgend artikel houdt Guy Widdershoven zich bezig met de kritiek die in de laatste decennia is geleverd op de tekstinterpretatie die de 'historisten' hanteerden. Deze wilden een tekst beter begrijpen door zich in te leven in de periode waarin de tekst tot stand kwam. Al in de jaren vijftig werd ingezien dat de historicus het heden nooit van zich af kon werpen om het verleden onbevooroordeeld tegemoet te treden. Kritiek op de positie van de historisten werd onder andere geleverd door de historicus Collingwood en de filosofen Gadamer en Derrida. Aan de hand van dit debat over tekstinterpretatie probeert Widdershoven tenslotte licht te werpen op de vraag of het verleden te beschouwen is als een tekst en of de geschiedwetenschap bijgevolg vergeleken kan worden met literatuurwetenschap.

Op dit historische overzicht volgen twee artikelen over respectievelijk Jacques Derrida en Dominick LaCapra. Aan de hand van de ideeën van de Franse filosoof Derrida legt Ger Groot als eerste uit dat wij door middel van het benoemen van de dingen een orde aan de wereld opleggen. Kennis is dus kennis van die orde. Orde en kennis zijn echter geen statische gegevens. Derrida wijst erop dat de zin of de betekenis van iets voortdurend verandert. Het is dan ook niet zozeer de auteur die een tekst betekenis meegeeft, als wel de lezer die een betekenis uit een tekst haalt. Volgens Derrida is de context waaruit een tekst verklaard wordt de voortdurende veranderende context van de lezer. Als we nu de traditionele geschiedschrijving bekijken, valt op dat getracht werd een definitieve context (in het verleden) te vinden die een tekst ondubbelzinnig zou verklaren. Het probleem is echter dat wanneer we onze blik steeds intensiever richten op een detail ook een historische tekst of figuur alleen maar raadselachtiger wordt. Bovendien kan het verleden slechts vanuit het heden gezien worden en net als bij de lezer verandert de context, het heden, van de historicus voortdurend en daarmee ook de betekenis die een bepaalde tekst uit het verleden voor hem heeft. Van het verleden weten we dan ook nooit werkelijk, en uitputtend, wat het betekent, concludeert Ger Groot.

Paul Kuper probeert ons aansluitend een beeld te geven van de denkbeelden van de Amerikaanse denker LaCapra. Deze probeert in feite de ideeën van Derrida toe te passen op de intellectuele geschiedenis. LaCapra pleit voor een grondige bestudering van *great texts*. Hij wijst er verder op dat de context van een historische tekst voornamelijk talig van aard is, dat wil zeggen dat deze bestaat uit andere teksten. Naast de traditionele bestudering van dit soort teksten moet er dan ook ruimte komen voor een meer literaire benadering, waarbij de nadruk op het talige ligt en niet slechts gekeken wordt naar de ideeën die in de tekst naar voren gebracht worden.

In het laatste artikel dat uitdrukkelijk over geschiedschrijving gaat (een Europese primeur) geeft Hans Kellner aan hoe na al deze kritiek volgens hem nog op zinvolle wijze geschiedenis kan worden geschreven. Volgens de auteur ligt in de recente filosofie de nadruk op de chaos, op het zinloze van het verleden, op *terror*. *Citizens* van Simon Schama zou een goed voorbeeld zijn van hoe deze 'terror' te vertalen is in de geschiedschrijving. In dit boek zou Schama afzien van interpretatie en geeft hij slechts een serie ooggetuigenverslagen van de Franse Revolutie, waardoor de terreur als terreur getoond wordt, als zinloos geweld. In zijn boek laat hij ons de afgrond van de chaos zien. Maar volgens Kellner is daarmee de gewone geschiedschrijving die

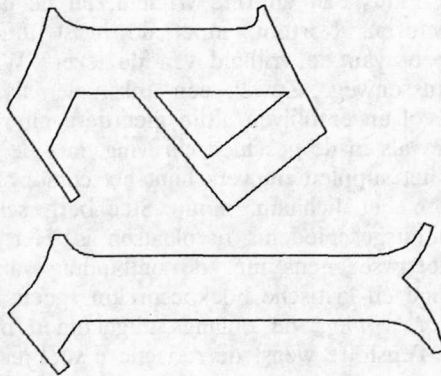
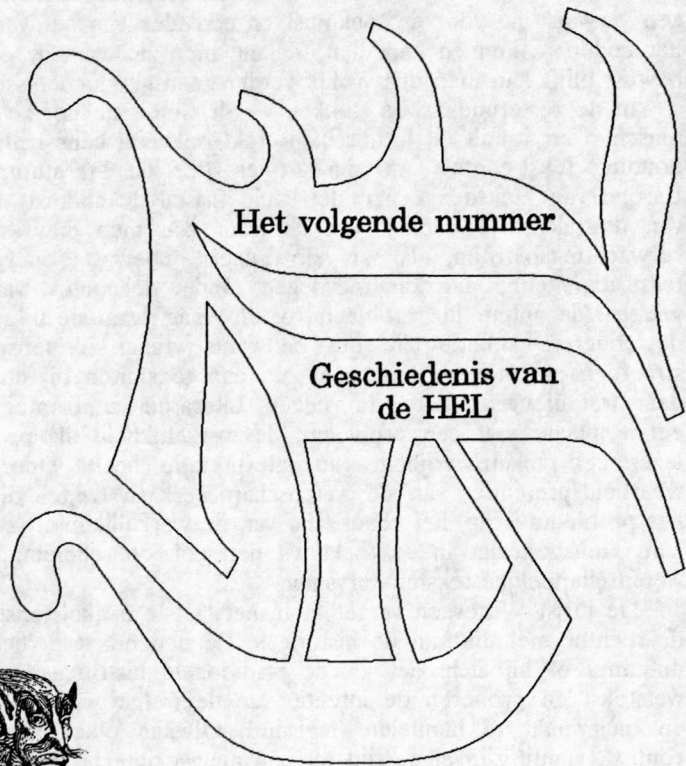
vertelt, dat wil zeggen die orde schept in de chaos van het verleden, niet gediskwalificeerd. Aangezien we een mond hebben en graag een pen of tekstverwerker hanteren zullen we blijven vertellen. Een mens heeft tenslotte een verwachting voor de toekomst en een idee van het verleden nodig om in het heden te kunnen handelen. Zolang men zich van de onderliggende chaos bewust blijft kan men dus vrolijk verder gaan geschiedenissen te vertellen.

In de resterende twee stukken wordt vanuit de hoek van de literatuurwetenschap en vanuit de juridische wereld ook nog eens licht geworpen op verhouding tekst-context. In zijn artikel over de literatuurgeschiedenis maakt Barend van Heusden een onderscheid tussen de context van de lezer en die van de tekst. De context van de lezer zou men dan kunnen zien als het verwachtingspatroon, als een soort deels onbewuste encyclopedie, waar een tekst dan kennis aan kan toevoegen. Onder de context van de literaire tekst verstaat de auteur het probleem, of de vraag, waar de tekst een reactie op is; de concrete situatie die om betekenis vraagt. Wetenschappelijke teksten streefden er tot voor kort naar om aan te sluiten bij de 'encyclopedie' om daar wat nieuws aan toe te voegen. Literatuur confronteerde de lezer in de eerste plaats met een probleem, de werkelijkheid als probleem, waarbij de lezer een zekere vrijheid van interpretatie heeft. Doordat recentelijk de waarheidspretenties van de wetenschap sterk in twijfel zijn getrokken, komt het problematische, het chaotische van de werkelijkheid weer voorop te staan. Van Heusden ziet in de toekomst dan ook de scheiding tussen literaire en wetenschappelijke teksten vervagen.

De jurist Witteveen vergelijkt in het laatste artikel tenslotte de positie van de rechter met die van de historicus. De hedendaagse rechter staat voor het dilemma of hij zich, net als de traditionele historicus, moet richten op de wetstekst en proberen de intentie van de wetgever destijds te reconstrueren en daar naar te handelen (legisme). Of kan elke lezer vanuit zijn eigen context, vanuit zijn eigen tijd tot een nieuwe interpretatie komen en heeft de rechter aldus een enorme vrijheid om de nooit ondubbelzinnige wetstekst te interpreteren. Kortom, moet de jurist uitgaan van de autonomie van de auteur, of van de vrijheid van de lezer? Witteveen pleit voor een pragmatische tussenweg. Zowel een tekstuele als een contextuele benadering is waardevol en er blijven altijd meerdere interpretatiemogelijkheden bestaan die ook, net als in de geschiedschrijving, met de tijd veranderen.

In het supplement verschijnt het eerste artikel van een serie over Geschiedenis en het lichaam. Anno Steenberg schreef een artikel dat binnen de mentaliteitsgeschiedenis te plaatsen is. Het handelt over de omgang van de middeleeuwse mens met de ontbinding van het lichaam na de dood. Een uitvoerige en kritische boekbespreking geeft P. Vries van *New perspectives on historical writing*, de onlangs uitgekomen bundel onder eindredactie van P. Burke. Tenslotte wenst de redactie u veel leesplezier.

De redactie

* Het ontstaan van de hel in het Nieuwe Testament *
 Personificatie van de hel: de duivel * Dante's hel * De
 hel in de film.
 Supplement: o.a. Geschiedenis en het lichaam II,
 Boekbesprekingen.